

ПИЯН ОТ ДЪЖДОВНАТА МУЗИКА

Петър Василев не пише, а споделя стихове*

Д-р Елена Алекова

Наскоро бях с литературния критик и историк Петко Тотев. Споделих му, че пиша за сборника с избрана лирика „Наследство“ (1) на един поет от Хасково – Петър Василев, когото може би познава. Оказа се, че не просто го познава...

„Помня как Петър Василев се появи в литературата – каза той. – Това всъщност бе едно от най-интересните събития по време на моя стаж във вестник „Литературен фронт“, свързано и с поета Георги Джагаров. Той тогава завеждаше отдел „Поезия“ във вестника и бе получил по пощата стихотворения от неизвестния за него Петър Василев. Беше във възторг от тях и обикаляше от стая в стая в редакцията да ги чете. Доколкото си спомням, имаше следните редове:

*...Аз влизам във музеите, във тези
революционни храмове, където
единственият бог е свободата,
иконите – безсмъртните борци.
И закован пред паметните плочи,
стоя и дълго шепна имената
като молитва и прекрасен стих.
А патериците отекват звънко
в самото ми сърце – като че тропат
по нервния паваж на съвестта ми...*

Ето това „по нервния паваж на съвестта ми“ бе особено разтърсило Джагаров. Радостта му бе толкова голяма, че той, след като обиколи всички стаи и прочете стихотворенията на всички, изпрати веднага телеграма на Петър Василев: „Получихме стиховете. Празник на масата. Пристигай веднага!“¹. След този случай бяха публикувани доста стихотворения на младия поет в „Литературен фронт“.

„Случаят с Петър Василев – допълни Петко Тотев – не е единствен. И моята история е подобна. През същата 1959 година бях учител в Априловската гимназия. Написах няколко рецензии и ги

*Поетът почина през 2020-а, текстът е писан 3 г. по-рано, б.р.

изпратих в „Литературен фронт“. За най-голяма изненада всички те бяха отпечатани. Още по-изненадващо бе, дето след това ме извикаха на стаж във вестника. Та сега като чух името на Петър Василев, изпитах дълбока носталгия по ония времена и ония отношения“.

Стихотворенията, изпратени от Петър Василев тогава, са „Свобода“ (от него са цитираните по-горе редове) и „Бригадирът и летният дъжд“. Последното дава името на първата му стихосбирка, излязла през 1963 година. В него също има зашеметяващи строфи (тях пък си ги припомни поетът Матей Шопкин, с когото по друг повод се чухме по телефона снощи):

*И макар че дори и за миг
не би нивга разбрал и почувствал
онова вечно живо изкуство
на Бетовен и Моцарт, и Григ,*

*той – човекът със грубата длан,
с потъмнелите хлътнали бузи
в този час беше просто пиян
от дъждовната музика.*

Какво да се прави... Някога благородните жестове в литературата са били част от всекидневието, а днес ни изглеждат като чудеса. Няма го вече времето на благородния жест (аз улових само някой и друг лъч от залезните му сияния). Няма ги вече и хората на благородния жест. Друго време е. Други са хората. Други са писателите. Друга е поезията. Други са мерилата за поезия... За съжаление...

* * *

Самата аз имах преди време шокираща среща с поезията на Петър Василев. Тъкмо шокираща, а не изненадваща. Попаднаха ми случайно няколко негови поеми, сред тях и „Последна дума“. Бях шокирана от пределния градус на споделеността – такъв, какъвто в нашата поезия не съществува или поне рядко се среща. И същевременно – от простотата на изказа. От обикновеността на думите, които в своята обикновеност звучаха толкова и така необикновено...

*И друго чудо: нито край, ни точка –
за точката изкопчихме отсрочка,
макар че бях почти прекрачил вече
оттатък болката – и по-далече...*

*Сега – какво?
Сега въздавам слава
веднъж – на своята душа корава
и втори път – на кратката пътека
от моя дом до нощната аптека.
И слава Богу, казвам, слава Богу,
напук на всяко дрънкане убого,
че няма Бог, че Господ е измама.
А кой ми прати тази „телеграма“,
смразяваща и може би последна?*

Това е началото на „Последна дума“ – поемата с онова мило посвещение „На моите внучки Мила и Златина“, която, помня, ме накара да затая дъх. Помня вълнението, от което кожата ми чак настръхна. Някаква приповдигнатост ме обзе. Някакво усещане за смисъл. Дигнах телефона веднага и поздравих поета. И докато говорех с него, не можех да повярвам, че говоря с човека, написал такива невероятни стихове, че въобще е жив, че е от плът и кръв. Помня като да е било вчера, а е било преди поне десет години...

Радвам се, че познавам Петър Василев, че общуваме с него, защото общуването с такива хора като него ни дава надежда, че не всичко е загубено. Радвам се, че днес, петдесет и осем години след онзи невероятен дебют на двадесет и две годишния прохождащ в литературата младеж, той е тук, сред нас, вече като утвърден поет, макар и изпълнен със съмнения и горчивината на човешкото познание, че само след два-три месеца, на 4 юли 2017-а, ще навърши осемдесет години. Радвам се, че имам щастието да говоря за него и неговата поезия.

Дали днес, на прага на тази осемдесетгодишнина, възторгът през далечната 1959 година на един от големите български поети и истински рицари на словото Георги Джагаров към стиховете на младия му събрат е оправдан? Да! И свръх това. Много свръх това.

* * *

Петър Василев наистина сякаш не пише стихове, а споделя стихове. Споделя някак интимно, приятелски, другарски, очи в очи, сърце в сърце, без посредник и посредничество: „В една сълза човекът е побран, / в една усмивка и в една въздишка“ („Поет“). Нима си представяте поетът, написал тези стихове, седнал зад писалище, поприведен над белия лист с капки метафорическа пот по челото, самовлюбен и самолюбуващ се на всеки ефектен образ, изскочил изпод перото му? Аз не си го представям...

Такива стихове извираат от самите дълбини човешки и се изстрелват (ако може така да се каже) направо във висините. И дори когато човек не познава Петър Василев, чувства – през стиховете му – като да го познава, като да му е приятел, брат, който изповядва пред него съкровени и скъпи неща – наблюдения, прозрения, мимоходом прелитнали мисли, предчувствия, страхове, съмнения, преглътнати иначе тревоги, както е в стихотворението „Дял“ например:

*И тъй, приемам своя дял
с тревогите, с катрана, с риска.
И ако нещо ме потиска –
не си мислете, че е жал.
Защо да жая? Бил съм там
и вече слизам от превала
с душа,
какво ли не видяла,
която все разпъвах сам.*

*Сега съм ненадейно тих
и вразумен...
Сега ми стига
да врежа само скромни шрих
в голямата житейска книга.*

*И както цял живот мечтах,
дано успея най-накрая
с прегръдка да ви прилаская –
преди да се превърна в прах.*

Знам хора, които са се спасявали (в буквалния смисъл на думата), след като са прочели стихотворението „Към себе си“ на Дамян П. Дамянов: „Когато си на дъното на пъкълта, / когато си най-тъжен, най-злочест, / от парещите въглени на мъката / си направи сам стълба и излез...“ (2). А мен ме е спасявало стихотворение (3) на американеца Уолт Уитмън, живял и творил преди два века – дори няколко реда от него... Поезията на Петър Василев може да спаси човека, да му подаде ръка, когато е паднал, да докосне сърцето му, когато е изтерзано...

*Веднъж, когато влакът потегли в ранина,
докоснах своя лакът до лакът на жена.*

*Преляла помежду ни, една вълна от плам
помете всички думи и аз останах ням.*

*И подир всеки прелез изчезвах без следа
в смутените и прелестни очи от резеда...
„Страх“*

Усещате ли чистотата? Усещате ли ведрината? Усещате ли „преодоляването на материята“, по Георгий Адамович, руски критик емигрант от миналото столетие (4)? Усещате ли освобождението?...

И още една асоциация...

*Идейки си запъхтяна
вечерта веднъж,
Джени вир-водица стана
в цъфналата ръж.*

*Джени зъзне цяла, Джени
пламва изведнъж.
Бърза, мокра до колени,
в цъфналата ръж. (5)*

Веднага познахте Робърт Бърнс, нали, няма как да го сбъркате... Дай боже повече такава „старомодна“, но винаги модерна, но винаги съвременна, но винаги потребна и нужна поезия, като че написана за мен, за теб, за всеки от нас специално.

* * *

Разлиствам сборника с избрани стихотворения „Наследство“ на Петър Василев и все ми се струва, че колкото повече чета стиховете, включени в него, толкова повече плътност придобиват те. Стават по-звънки, по-ясни, по-пронизителни. Нахлуват, превземат, обсебват, тревожат, приповдигат. Вдън съзнание. Вдън душа.

За себе си съм приела, че поезията е един процент труд, девет процента талант и 90 процента съзерцание. Не бездействие, разбира се. А съзерцание, вътрешно и външно, което винаги е активно, дейно, съучастно, съпричастно. Сигурен знак, че сърцето е будно (в онзи смисъл – на евангелската повеля: „*Бъдете будни...*“ (6). Затова Петър Василев ми импонира. Той дори някак си е успял да „прихване“ това състояние (на съзерцание, на будност) и да го предаде в стихове:

*Сега по цели седмици съм щур
от нова страст –
да седна като хората,
загърбил суетни, горчилки, ядове,
и дълго да се вирам ту в далечните
отдръпнати простори, ту във себе си...*

И даже е изнамерил „местоположение“, „наблюдателница“, откъдето необезпокоявано да съзерцава живота. Това е неговата реално съществуваща южна тераса, същевременно така – „Южна тераса“ – е онасловена една от поемите в сборника „Наследство“, посветена на Хубен Стефанов. Не балкон – уточнява, по-скоро настаява поетът, – обвит с бръшляни и романтика от други времена, а бетонна тераса от ХХІ век с два гълъба в кафез и с няколко саксии със здравец и мушкато. И уж най-обикновена „*тераса от бетон*“, а от нея животът се разстила пред съзерцаващия като на длан...

*А как чудесно виждам от терасата
съдбовните неща, копнежа, страстите
на моя град!...*

Или...

*А как чудесно виждам от терасата
дори потайните неща, прикритите
на този град!...*

Щастлив град, мисля си, е Хасково, след като в себе си е приютил поет, който така отблизо и така отвътре приема, тълкува и лекува неговите рани, язви, тревоги, грижи, който така издълбоко съпреживява радостите и сълзите му.

Постепенно и неусетно южната тераса в южния град става „погранична вишка“, откъдето поетът съзерцава Гърция, Кипър, „Близкия възбунен изток“, „звездното небе“ над себе си с всичките му там спътници, станции, совалки... Междувременно образът на „южната тераса“ (думата „образът“ само условно я казвам) се пренася и в поемата „Последна дума“, където приема характеристиките на погранично място между живота и смъртта или, по думите на поета, на „оня праг, където притъмнява“...

Разбирате ли... Няма как да не разбирате, всъщност да не знаете какво вълшебно място е Хасково, център на вселената, същевременно – пропускателен пункт към живота и към отвъдността. И колко точно, колко щадящо, колко леко ни приобщава към мисълта за смъртта Петър Василев през своите тъй обикновени и тъй необикновени прозрения, прошулели покрай него там, на южната тераса в южния град, над който се свечерява...

*Сега ме оставете върху стола –
сред тази сладка есенна омая –
до здравеца, до истината гола,
че – ето нă –*

*в момента съм безсмъртен,
но грозната старица ме хареса
и толкова наблизко се навърта,
че няма как да ми сгреша адреса.*

В такива пределни мигове няма как взорът да не се обърне, да не се насочи, да не се взре навътре. И южната тераса в южния град вече става предел между миналото и настоящето. Тълпят се равностметки, нахлуват размисли за собствения живот, но преплетен с живота на съграждани, на сънародници, на хора, близки и далечни, на „държавните мъже, заели кръглите / и четвъртити маси, зали, форуми / по всички континенти“, въобще на човечеството и на вселената... И се отсяват зрънцата смисъл от цялата безсмислица на живота, стойностно от незаслужаващо внимание, важно от незначително.

Това на южната тераса в южния град се случва някак от само себе си без никакво усилие или напрежение. „На преден план“ (заглавие на първата от петте лирически части на сборника) се откроява най-важното сред важното: родината с нейните чедра (от Апостола до неизвестния четник, комита, войник, родолюбец и страдалец), родът, семейството и нататък... с неизменното шеметно заключение:

*То бяха мигове на памет,
беше
завръщане към корена, където
мъждива светлинка едва струеше
от гъстата мъгла до битието.
Но тя ни стигаше, за да прозреме,
че винаги – каквото и да става,
ще се въззема българското племе
и все по-силна кръв ще наследява.*

„Родова среща“

Миналото на човека, облакът на „южната тераса“ в южния град, се превърта пред взора му „като филмова лента“ („Почти архивен филм“). Така и пред очите на вдъхновения читател на Петър Василев се въртят една след друга, като отделни епизоди, останалите лирически части на сборника: „Млади времена“, „Яки нишки“ и „Почти на заник вече“ (заглавията сами по себе си говорят за съдържанието им). Епизод след епизод. Картина след картина... И докато едва още видял в „Млади времена“ как поетът се е емнал пеша да превзема окръжни градчета, миг след това (в „Яки нишки“) го вижда „в един далечен / съдбовен ден / с душа пламтяща“ да прави своя мъжки избор: да бъде или да не бъде гражданин... и избира да бъде, за което, разбира се, се плаща висока цена („Напътствие“). И отново мотивът за филма, за съня, за живота, разпънат между стомаха на Санчо Панса и копиеето на Дон Кихота, но вече с дискретното и не съвсем дискретно чувство за ирония и самоирония при избора на героинката пред презряната действителност:

*И в този миг проблесна обектива...
И си помислих твърдо убеден,
че точно тази поза ми отива.
А филмът се оказа осветен.*

„В земята на Ла Манча“

Познанието е ядовито, носи тъга, разяжда (още древните* са го отбелязали – ние просто вървим по стъпките им и на свой гръб откриваме правотата им). Горчива печал изцяло властва в „Почти на заник вече“. Като че всичко светло, красиво, добро около нас и сред нас се е претопило, пресовало в нещо непонятно и неприемливо...

*Българска орис: от глог на тръни,
от преход – в преход, от яма – в яма...
Подемеш песен – на плач потръгне,
и няма свършек, спиране няма.
...че то се помни: турчин ни кълца
и дважд по злобно сами се клахме;
...че то се знае: не бяхме вълци,
но и човеци кога ли бяхме;
...че то се чува: гарванът грачи
и псета вият на стръв по пладне...
„Орис“*

Долавяте Ботевите саркастично-скръбни нотки, нали. Като присъда. Но и като жалейка...

И ето... В „Лирични поеми“, петата част на сборника, в последната от поемите („Диагноза“), посветена на Ивайло Балабанов – поетът от южната тераса в южния град се изправя очи в очи с необозримото: „И аз надниквам в зоната на здрача / и в зоната на пъкъла надничам“... И става все по-страшно, все по-неуютно и зло. По-студено. Ледено... Накъде? И докога? Няма ли свършек? Или всичко е погубено?

Не, не, разбира се, че не е погубено. Всичко просто е било само някакъв филм (на ужасите), само някакъв сън... „Такъв кошмар!...“ – тъй възкликва поетът в края на „Диагноза“, като че наистина събуден от сън. „Но вече просветлява“. И... „злите сили няма да ни сплашат“. Злото плаши само в тъмното, понеже не се вижда. А когато не виждаш онова, което те плаши, то изглежда много по-страшно отколкото е всъщност.

Наистина спасението не е далече. То е до нас. В самите нас. Нали и затова сборникът на Петър Василев е омасловен „Наследство“ – по онова негово едноименно знаменито стихотворение, което...

*Понеже се пилях насам натам,
все нещо като камък ми тежеше.
Но най-накрая се опомних сам:
две праскови посях и две череши.*

*И този камък рухна отведнъж
като взривен... Каквото беше – беше!
Сега съм друг, макар един и същ:
две праскови посях и две череши.*

*Какво ще ми говорите за тлен,
щом този свят, от пантивека грешен,
ще наследи от мене – подир мен,
две праскови макар и две череши.*

Човекът има корен и небеса. И докато ги има, човекът винаги ще има в себе си силата да се спаси.

БЕЛЕЖКИ

1) Петър Василев. „Наследство“. Избрана лирика. Изд. „Българска книжица“, София, 2015.

2) Дамян П. Дамьянов. „Още съм жив“. Лирика. ИК „Сиринга“, София, 1999, с. 9.

3) Конкретно: Уолт Уитмен. „Из бурлящето океана толпы“. – „Поэзия США“. Переводы с английского. Изд. „Художественная литература“, Москва, 1982, с. 233.

4) Георгий Адамович. „Коментари“. ИК „Нов свят“. София, 2019, с. 25. Прев. Елена Алекова.

5) Робърт Бърнс. „В цъфналата ръж“. – „Моята библиотека“ (на адрес: <https://chitanka.info/text/13118-v-tsyfnalata-ryzh>). Прев. Владимир Свинтила.

6) Вж.: „И тъй, бъдете будни, понеже не знаете, в кой час ще дойде вашият Господ. Знайте и това, че ако стопанинът на къщата знаеше, в кой час ще дойде крадецът, той щеше да стои буден и нямаше да остави да му подкопаят къщата“. От Матей свето Евангелие 24:42-43.

7) Вж.: „...Голяма мъдрост – голямо страдание, и който трупа познание, трупа тъга“. Книга на Еклисиаста или Проповедника 1:18.